

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗАСІБ

Самохіна Наталія,
*учитель зарубіжної літератури Комунального закладу
Сумської обласної ради – Путивльської загальноосвітньої
школи-інтернату I-II ступенів, м. Путивль, Україна*

Одним із завдань учителя зарубіжної літератури є розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати й інтерпретувати літературний твір у культурному контексті, у зв'язках з іншими видами мистецтва, прищеплювати школярам художній смак, поцінювати класичну й сучасну літературу. Науковці, аналізуючи досвід розвинених країн світу, зазначають, що освіта є фундаментом майбутнього нації, а мистецька освіта – духовного майбуття¹.

В Україні проблему комплексного використання різних видів мистецтв у процесі вивчення літератури досліджували Д. Наливайко, Л. Мірош-

ниченко, Т. Нефедова, Н. Волошина, О. Ніколенко, О. Куцевол, Ж. Клименко, А. Вітченко, В. Гречинська, Ю. Ковбасенко, Є. Волощук, О. Ісаєва. Синтез мистецтв – це гармонійно представлені музика, живопис, скульптура, архітектура, декоративно-прикладне мистецтво, театр і мистецтво слова. Та якщо цю гармонію не відчують учні, то чи є сенс у такій діяльності педагогічного працівника? Синтез має відбуватися не заради синтезу, а заради, як зазначає С. Панченко, «побудови системи виховання у єднанні освіти, культури, духовності із збереженням ціннісних орієнтацій, що дасть змогу сформувати перспективні напрями виховання учнів² (с. 148)».

Використання засобів наочності в процесі вивчення літератури є й до сьогодні актуальною проблемою, бо сприяє вдосконаленню знань учнів з предмета і допомагає глибше розкрити художньо-етичні й життєві зв'язки, закладені у творі. Саме тому у програмі із зарубіжної літератури для 5–9 класів (зі змінами 2015–2017 рр.) та відповідно до Концепції Нової української школи (2016 р.) є культурологічна рубрика, в якій презентовано зв'язки літератури з іншими видами мистецтва; утілення літературних творів у живописі, музиці, кіно тощо³.

На уроках зарубіжної літератури намагаємось формувати вміння та навички учнів «читати» мистецькі твори, збагачувати їх мовлення мистецтвознавчою лексикою, будувати власні монологічні висловлювання описового характеру; водночас прилучати учнів до скарбниці світової культури, допомогти їм реалізувати творчі здібності, закладені в кожній особі, виробити прагнення самовдосконалення. І не можна не погодитись з думкою О. Ходорич, яка з власної вчительської практики говорить про важливість ціннісного підходу у вивченні літератури і нерепресивної свідомості, про толерантність і мультикультуралізм, про канонічність «золотого» фонду класичної літератури як основи літературної освіти і наближення викладання літератури в школі до реалій і проблем сьогодення, про іманентність та вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва, про використання знання різних мов і перекладів, про компаративність, діалогізм і цілісний підхід до вивчення художніх творів⁴.

Найпоширеніші такі види уроків, на яких доречною є робота вчителя та учнів із різними видами мистецтв: інтегрований урок, урок творчого читання, урок-«діалог культур», урок культурологічного аналізу, урок-дослідження, урок-літературно-музичний салон, урок-виставка, урок розвитку творчих здібностей тощо.

Але і на звичайному уроці можна використати зразки різних видів мистецтва, де виникає потреба підкріпити слово образом, виділити суттєві моменти засвоюваного, доповнити враження дітей про вже побачене, почуте. Наприклад, на таких уроках можна використовувати репродукції картин, фотокопії скульптурних зображень і архітектурних пам'яток, уривки музичних творів, інсценівки.

Вплив творів різних видів мистецтва, як і художньої літератури на розвиток особистості, здійснюється саме через їх сприймання, що, як писала С. Вознічук, тісно пов'язане з розумінням-проникненням у суть художнього зображення і досягається це завдяки аналізу та синтезу того, що сприйняла дитина⁵. Тому мета вчителя, працюючи із зразками образотво-

рчого мистецтва, – має лежати в площині організації правильно вибудованого в учня сприйняття.

Наприклад, при вивченні історичного роману Вальтера Скотта «Айвенго» (7-й клас), можна запропонувати учням розглянути ілюстрацію до твору художника В. Слаука та перевірити, наскільки уважно учні прочитали твір, чи приділяють вони увагу деталям художніх описів зовнішності та інтер'єру. Так, завдання дібрати цитати, які можна було б підписати під цією ілюстрацією, дадуть можливість вчителю ще раз звернути увагу на роль художньої деталі у розкритті образу. Підписи, які доберуть учні до ілюстрації, мають спонукати їх до уважного, повільного читання, зосередження уваги на всіх елементах художньої структури твору. Як бачимо, такий вид роботи (використання елементів аналізу) на уроці зарубіжної літератури, як розгляд ілюстрацій до твору та роздуми над тим, чи такими уявляли учні ці сцени та їх героїв, спрямований на читання та перечитування твору і водночас розвиває творчі здібності учнів.

У старших класах педагог повинен дбати про те, щоб учні впізнавали і розуміли в мистецькому творі символи: образ, колір, предмет, жест, тлумачення яких потребують спеціальних знань. Тому основною рисою грамотного читача є вміння аналізувати текст, бачити його внутрішній зміст, підтекст, а ще – вміння оперувати своїми знаннями і відповідним досвідом, тобто, чітко, переконливо, грамотно висловлювати свої думки, передавати почуття і враження, що викликаються інтелектуальними продуктами, породженими синтезом мистецтв. Тож процес навчання має забезпечуватися спільною діяльністю, як зазначають науковці, за «емоційного контакту, який дає відчуття солідарності, емоційної достатності, самоповаги, особистісного самовизначення, що має ціннісно-сміслову природу⁶ (с. 19)». А ще процес навчання, за В. Сухомлинським, має бути стежкою духовного зростання: «музика – уява – фантазія – казка – творчість – ось та стежка, йдучи якою, дитина розвиває свої духовні сили»⁷ (с. 66).

Поєднання поезії і музики посилює емоційний вплив від художнього слова, допомагає учням повніше сприйняти поетичні образи, думки та почуття автора. Завдяки телебаченню та комп'ютерним технологіям можливість використання продуктів театрального та кіномистецтва на уроках зарубіжної літератури значно розширились. Тож на уроці широко використовуються прийоми «реконструкції» окремих вистав за ескізами, репродукціями, фотографіями. Учні із задоволенням переглядають і обговорюють вистави, фільми, кіновистави, зіставляють літературні твори з їх сценічними та екранними інтерпретаціями.

Відомо, що молодші школярі захоплюються малюванням, учням середніх класів цікавіша рольова гра, театральне дійство. Старшокласникам до вподоби музика. Тому на уроках літератури доцільно використовувати різні завдання, які сприяють творчому розвитку дітей різних вікових категорій. Так, наприклад, учням пропонується інсценувати уривки з тексту, скласти діалоги, створити мізансцени, зробити асоціативний малюнок до твору, скласти графічні карти подорожей героїв, придумати рекламний слоган, за допомогою малюнків встановити послідовність подій у творі, передати вчинки героїв кольорами, створити постер, використовуючи

ілюстрацію твору, написати твір-метаморфозу, створити титульну сторінку до твору, намалювати комікси до твору тощо.

Отже, синтез різних видів мистецтв дає змогу дитині краще зрозуміти зміст твору, умови його створення, розвиває критичне мислення, сприяє удосконаленню навичок комунікативної культури, підвищує рівень таких процесів мислення як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, сприяє виробленню естетичних смаків, поглядів і уподобань учнів. Словом, зростає мотивація до вивчення предмета, що, своєю чергою, позитивно впливає на результативність навчання дітей.

¹ Закович М. М., Зязюн І. А., Шевнюк О. Л. та ін. *Культурологія: українська та зарубіжна культура* : навч. посіб. 4-е вид., випр. і допов. Київ : Знання, 2009. 589 с.

² Панченко С. Формування в учнів гуманістичних цінностей засобами української мови та літератури. *Дидактика: теорія і практика*. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 140–149.

³ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Освітня галузь «Мови і літератури» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392). *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України*. 2012. № 4-5. С. 3–56. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>

⁴ Ходорич О. Інноваційні педагогічні технології на уроках світової літератури як ефективний засіб формування ключових компетентностей старшокласників. *Дидактика: теорія і практика*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 150–153.

⁵ Вознічук С. А. Фрагменти посібника «Синтез різних видів мистецтв на уроках зарубіжної літератури». *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2008. № 9. С. 2–6.

⁶ Васьківська Г. О., Косянчук С. В. Риторичні уміння учнів старшої школи у контексті ціннісно-сміслової сфери. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 8. С. 14–20.

⁷ Сухомлинський В. А. Вибрані твори : в 5 т. Т.3: Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1977.